

The Expression of Modality, uredio William Frawley (suradnici Erin Eschenroeder, Sarah Mills i Thao Nguyen), Mouton de Gruyter, 2006, stranica VII+268

Ovo je prva knjiga iz serije »The Expressions of Cognitive Categories«, zamišljene vrlo ambiciozno, što se vidi u detalju teksta sa zadnje strane omota: »Ljudska misao i djelovanje u osnovi su uobličeni malim zbirom kognitivnih kategorija, kao što su vrijeme, prostor, uzročnost ili posjedovanje. Zbog toga ne iznenaduje da su svi prirodni jezici razvili mnoge načine za izražavanje tih kategorija. (...) Mnogi od tih načina su predmet intenzivnih istraživanja u raznim jezicima; no, u pravilu, takva se istraživanja usredotočuju na pojedine aspekte, ne promatrajući izražavanje kategorije kao cjeline. Upravo to je cilj ove serije. Kratka izdanja će objediniti ono što je poznato o izražavanju pojedine kategorije u ljudskom jeziku.« Urednici cijele serije su Wolfgang Klein i Stephen Levinson s Instituta za psiholingvistiku »Max Planck« iz Nijmegena (Nizozemska).

Knjiga sadrži predgovor, sedam izvornih radova i tematski prikaz, indeks, popis referentne literature i popis autora. Radovi u knjizi govore o glavnim temama u modalnosti, recentnim spoznajama i izgledima budućih istraživanja. Knjiga nije zamišljena kao priručnik o poznatim i usvojenim stavovima, već kao pomagalo za predavački rad. U knjizi se iznose osnovni i detaljni podaci o tome kako se pojmovi vjerojatnosti, mogućnosti, nužnosti, uvjerenja itd. izražavaju i usvajaju u ljudskom jeziku, te kako ih analizirati i objasniti. Knjiga *The Expression of Modality* neke je vrste »radnog teksta«, jer stoji između usvojenih poimanja modalnosti i budućih istraživanja te jezične kategorije. Pogledajmo ukratko o čemu govore pojedinačni radovi i tematski prikaz:

Jan Nuyts, Modalnost: pregled i lingvistička pitanja

Autor iznosi osnove razumijevanja modalnosti, objašnjavajući bitne koncepte i termine. Za razumijevanje modalnosti najvažnije je prepoznati lokus modalne snage te učinke i značenje skalarnih naspram kategorijalnih pojmova. Ovo poglavlje na neki način je uvod u modalnost općenito. U temeljne modalne kategorije Nuyts uvrštava *dinamičku*, *deontičku* i *epistemičku modalnost*. Autor iznosi i druge podjele semantičke domene modalnosti, odnosno ukratko prikazuje istraživanja lingvista kao što su Van der Auwera i Plungian, Goosens, Bybee itd. U kategorije na rubu modalnosti oko kojih ima neslaganja Nuyts ubraja *glagolski način*, *aletsku modalnost*, *želju/namjeru*, *evidencijalnost* i *bulomaičku modalnost/stav*. Od tih kategorija najviše je pažnje posvećeno evidencijalnosti, kategoriji oko koje postoje najveća neslaganja među lingvistima (je li evidencijalnost zasebna kategorija ili potkategorija epistemičke modalnosti?). Potkategorije izražavanja modalnosti izražavaju razlike u pojedinačnim korištenjima modalnih izraza, kao i razlike u pragmatici tipova modalnih izraza. Unutar

potkategorija posebno istaknute opozicije su *subjektivnost* naspram *objektivnosti/intersubjektivnosti* i *performativnost* naspram *deskriptivnosti*. Nadalje se govori o motivaciji povezivanja različitih semantičkih pojmova unutar modalnosti, kao i o odnosu modalnih kategorija prema kategorijama vremena i vida, utvrđujući (između ostaloga) da »modalne kategorije sistematski pokazuju širi semantički raspon od kategorija vremena i nekih tipova vida«.

Ferdinand de Haan, Tipološki pristupi modalnosti

U ovoj širokoj tipološkoj analizi modalnosti autor pokazuje kako je tipologija konceptualno motivirana, razjašnjava načine modalnog izražavanja u jezicima svijeta i objašnjava interakciju između modalnosti i glagolskih načina, kategorija *realis/irealis* i drugih kategorija. Na početku autor ukratko opisuje razne dosadašnje tipološke pristupe, ističući kako se najveći dio radova o modalnosti bavi semantičkim aspektima, što je u skladu s općeprihvaćenim mišljenjem da se jezični oblici najbolje daju objasniti jezičnom upotrebom. Lingvisti koji modalnosti pristupaju tipološki i čiji se radovi često navode su npr. Palmer, Dik, Van Valin, Givón i drugi. Autor je također obradio različito terminološko nazivlje unutar područja modalnosti i odnose među različitim pojmovima koji se koriste za iste ili slične manifestacije modalnosti. Autor u izražaje modalnosti ubraja *modalne pomoćne glagole*, *glagolski način*, *modalne afikse*, *leksičke načine*, *modalne čestice*, a spominje se i prilično rijedak tipološki postupak markiranja modalnosti *modalnim padežom*. Kao jedno od najboljih »oruda« za analizu složenih međusobnih odnosa modalnih značenja autor ističe semantičku kartu. Prikazane su semantičke karte »sposobnosti« i »mogućnosti« i modalnosti u cjelini. U dijelu o odnosu modalnosti i vremena dani su primjeri interakcije modalnosti i budućeg i prošlog vremena. Posebno su obrađeni odnosi modalnosti inegacije, kao i kategorije evidencijalnosti i mirativnosti (obavijest stiže iz neočekivanog izvora).

Stefan Kaufmann, Cleo Condoravdi i Valentina Harizanov, Formalni pristupi modalnosti

U ovom radu autori opisuju sustave propozicijske logike te prirodu i funkciju modalne logike unutar takvih sustava. U poglavlju su opisani temeljni pojmovi i neki standardni postupci formalne modalne logike. Na osnovi modalnih baza i odnosa dostupnosti između »mogućih svjetova« autori iznose novu sliku modalnosti. Ovo je poglavlje logičan kontrapunkt de Haanovu radu, a ima i šire implikacije za istraživanja skalarnih modalnih raspona. Formalni pristup semantičkoj analizi modalnih izraza temelji se na modelima teoretskog aparata modalne logike. Posebno su razradene modalne osnove, čija su svojstva *konzistentnost*, *stvarnost* i *introspekcija*. Obradene su i semantičke interakcije vremenske (temporalne) domene i modalnosti.

Elizabeth Traugott, Povijesni aspekti modalnosti

Autorica pruža punu sliku povijesnog razvoja modalnosti istražujući prirodu povijesnih (jezičnih) promjena, različite smjerove formalnih promjena i, što je važno, uvijek prisutne »nepravilnosti«. Tako se »fino ugađaju« prihvaćeni pojmovi o jednosmjernosti, putovima gramatikalizacije i premoći formalnog nad funkcionalnim (i obratno). Neka od najvažnijih pitanja na koja se daje odgovor su: *Je li semantička promjena »okidač« za sintaktičku promjenu ili obratno? Kakva je uloga učestalosti u razlikovanju promjene i inovacije i može li učestalost biti »okidač« promjene? Koliko je čvrsta hipoteza o jednosmjernosti?* Autorica obrađuje gramatikalizaciju i metaforičke postupke, a posebno se osvrće na radove lingvista čije je područje zanimanja također historijska sintaksa. U zadnja dva odjeljka više je riječi o engleskom jeziku, tj. o proučavanju korpusa i učestalosti kao (mogućim) uzrocima značajnih promjena u modalnom sustavu engleskog jezika.

Soonja Choi, Usvajanje modalnosti

Modalnost je intrigirajuća tema u istraživanjima dječjeg jezika zato što je to domena koja može dati važne podatke o djetetovu razvoju semantike i njegovu društvenom i kognitivnom razvoju. Podaci su temeljeni na istraživanjima usvajanja navedene kategorije u turskom i korejskom jeziku. Neka od općih pitanja o usvajanju modalnosti u djetetovu jeziku obrađena su iz nekoliko gledišta, kako lingvistike tako i psihologije razvoja. To su *redosljed kojim se usvajaju različiti modalni oblici i značenja i mehanizmi koji objašnjavaju takav redosljed, usvajanje epistemičke modalnosti i odnos prema teoriji o djetetovu umu i upotreba modalnih izraza kao dio usvajanja diskursne kompetencije*. Autorica iznosi da su djeca već u ranoj dobi osjetljiva na suptilne razlike u značenju i obliku jezika kojem su izložena. Najvažnija teza jest da se govor djece ne može uvijek svesti na obilježja jezičnog »inputa« (jezika djetetove govorne sredine).

Sljedeća dva poglavlja istražuju izražavanje modalnosti u dva manje poznata jezika, a koji posjeduju potpuno različite mogućnosti gramatikalizacije modalnih značenja:

Pamela Munro, Modalno izražavanje u dolinskom zapotečkom

Pamela Munro opisuje raspon razlikovnih gramatičkih izražaja modalnih pojmova u ovom jeziku iz otomanguanske *porodice. Pokazuje se kako se pravilnosti u modalnom izražavanju slažu s univerzalnim oblicima (razlikovanje deontičke i epistemičke modalnosti, npr.) i kako od njih odstupaju (nepostojanje »jezgrene« modalnosti). Osnovne modalne koncepte zapotečki izražava gla-

* jasna genetska slika jezika obiju Amerika još je uvijek sporna

golskim sprezanjem (fleksijom), pomoćnim glagolima i adverbijalnom klitikom na drugoj poziciji. Od navedenih mogućnosti najčešće se koriste pomoćni modalni glagoli iz dvije grupe, *pomoćnih glagola nužnosti* i *pomoćnih glagola mogućnosti*. Zanimljivo je da je izražavanje deontičke i epistemičke modalnosti gotovo potpuno različito, odnosno pomoćni glagoli nužnosti i mogućnosti imaju samo deontičko značenje. Glavni način izražavanja epistemičke modalnosti jest klitika na drugom, =*zhyi*’, koja nema nikakvu deontičku vrijednost.

Sherman Wilcox i Barbara Shaffer, Modalnost u ASL (američkome znakovnom jeziku)

U ASL–u se pojavljuju jasni smjerovi razvoja modalno oblikovanih iskaza (analogni procesima koje opisuje Traugott). Karakteristika ASL–a jesu neki alternativni smjerovi razvoja, prvenstveno interakcija s postupkom intenzifikacije. Sherman Wilcox i Barbara Shaffer iznose da u svijetu svakako postoji više od 114 znakovnih jezika s popisa što ga donosi *Ethnologue*. Ukratko je prikazana i povijest istraživanja znakovnih jezika čija se gestovno–vizualna modalnost ogleda u lingvističkoj strukturi (»ugrađivanje« prostornih lokacija kao indikator argumenata glagola, npr.). Općenito i najvažnije prihvaćeno mišljenje u vezi sa znakovnim jezicima jest da oni dijele važne značajke s govornim jezicima. Ukratko je dan prikaz fonologije (termin *chere* prvi je za subleksičke jedinice u američkome znakovnom jeziku upotrijebio W. C. Stokoe), morfologije, sintakse, gramatikalizacije, prstovnog sricanja i dviju širokih klasa artikulacije (manualne i nemanualne). Izneseni su načini izražavanja *nužnosti*, *deontičke obveze*, *vjerojatnosti* i *epistemičke modalnosti*. Kao »pomoćno« sredstvo u izražavanju modalnosti posebno je obrađena *intenzifikacija* modalnih značenja.

Erin Eschenroeder, Sarah Mills i Thao Nguyen, Tematski prikaz

Ovaj je prikaz namijenjen kao pomagalo u čitanju i korištenju ove knjige i pomagalo u eventualnom nastavnom procesu. Svaki je od radova u knjizi sažeto prikazan, s osnovnom terminologijom i definicijama.

Vrijednost ove knjige je i u tome što se razmatraju osnovne ideje o kategoriji modalnosti (razlike između korijenske, deontičke i epistemičke modalnosti npr.) i najnovije zamisli (novi pogled na logiku mogućnosti). U knjizi se nalaze i primjeri raznolikosti pojavnih oblika modalnosti, za koje Frawley smatra da dosad »nisu često obrađivane u kanonskim istraživanjima modalnosti (ASL npr.)«. Kako se urednik knjige nada, ona bi trebala izdržati kušnje vremena i predstavljati skroman prvi korak u pokušaju objedinjenja stavova u nekim lingvistički spornim područjima i razjašnjavanju opozicija kao što su npr. skalar–no/kategorijalno, funkcionalno/formalno itd.

Goran Pavelić